

Periculum és degustatio

(Kockázattelepítés a klasszikus római jogban)

A jubiláns gazdag életművében többször foglalkozott a veszélyviselés témakörével. A *locatio conductio* tényállásait feldolgozó kandidátusi értekezésében külön fejezet taglalja a *periculum* problémáit.¹ A *periculum est emptoris* elvének klasszikus kori létezése mellett érvel az A. Guarino tiszteletére írt tanulmányában.² Akadémiai doktori értekezésének átfogó, a római jog szerződéses felelősségi rendszerét áttekintő fejezetei újra és újra foglalkoznak a veszélyviselés forráshelyeivel.³ A Molnár Imre munkássága előtt tisztelgő tanulmány a jubiláns kutatási eredményeire épít, és ezzel is a szegedi tanszék munkájának kontinuitását hangsúlyozza: a klasszikus római jog dogmatikailag jelentős témaköreire koncentráló, pozitivista szellemű iskolát Pólay Elemér alapította és emelte nemzetközileg elismert rangra, amit Molnár Imre méltó utódként fejlesztett tovább.⁴

Periculum alatt általában a szerződés tárgyának vétlen pusztulását értjük; mindig az a központi kérdés, hogy a felmerült kár melyik szerződő partner vagyonát csökkentse. Róma adásvételi jogában (az uralkodó felfogás szerint) maradéktalanul érvényesült az alapelv, hogy a szerződés megkötése után a vevő viseli a veszélyt (*periculum est emptoris*). Ez a szabály csak akkor módosul, ha a jogügylet még nem perfekt, például ha a hatálya felfüggesztő feltételhez vagy időtűzéshez kötött vagy az árut még nem konkretizálták az egyedre, például, ha egy készletből vagy több szolgáltatásból ki kell választani, ha a vevő jóváhagyása szükséges, vagy ha az árat méréssel vagy számolással még meg kell hatá-

¹ Publikálva MOLNÁR I.: Gefahrtragung beim römischen Dienst- und Werkvertrag. *Labeo* 21 (1975) 23–44; MOLNÁR I.: Verantwortung und Gefahrtragung bei der locatio conductio zur Zeit des Prinzipats. *ANRW II*, 14 (1982) 583–680.

² MOLNÁR I.: *Periculum est emptoris* im römischen Recht der klassischen Periode. *Sodalitas. Scr. A. Guarino* 5, Napoli 1984, 2227–2255; hasonlóan MOLNÁR I.: Die Frage der Gefahrtragung und des Eigentumsüberganges beim Kauf. *Index* 16 (1988) 25–29; MOLNÁR I.: Die Ausgestaltung des Begriffes der vis maior im römischen Recht. *Iura* 32 (1981) 73–105.

³ MOLNÁR I.: *A római magánjog felelősségi rendje*. Szeged 1993.

⁴ Elég, ha nemzetközi hivatkozásokban bővelkedő idézési indexére utalok.

rozni; ha az árut még elő kell állítani.⁵ A tankönyvek és a tudományos munkák évszázadok óta azon fáradoznak, hogy a klasszikus római jogászok kazuisztikájából mindenáron általános érvényű főszabályt absztraháljanak. Ennek megalakításában a *perfectio* fogalma segít. Az általános érvény igényét magának vindikáló „főszabály” azonban igen nehézkes. Már Wolfgang Kunkel szkeptikusan kérdezte, hogy ennyi kivétel mellett lehet-e egyáltalán még főszabályról beszélni?⁶ Ernst Rabel a kivételek hosszú listáját mérlegelve már 1921-ben arra a következtetésre jutott, hogy a problémát csak a kazuisztika keretein belül szabad kezelni, általános érvényű főszabály nem létezik.⁷

A klasszikus római jogászok veszélyviselésre vonatkozó kommentárjait a kompilátorok a *Digesta* 18, 6 *titulosa* alatt foglalták össze. Az itt található szövegek túlnyomó része a bor eladásával foglalkozik. A borvétel tehát a veszélyviselés iskolapéldája, elévülhetetlen toposza volt a klasszikus római jogban. A gazdag forrásanyag lehetővé teszi a szerződési modell mélyreható, a gazdasági hátteret is figyelemmel kísérő vevő elemzését.

Jelen tanulmány a szerző korábbi kutatásaira épít, amelyek eredményeire itt csupán rövid utalás történik. Kiindulópontul szolgál az a felismerés, hogy a D.18, 6 *titulus* rendszertanilag az adásvételt kísérő mellékegyezmények sorába illeszkedik.⁸ Ez arra utal, hogy itt is olyan mellékegyezményekről lesz szó, amelyek a Kr. u. 6. században élt jusztiniánuszi kompilátorok felfogása szerint a *De periculo et commodo rei venditae* témakörre tipikus kockázattelepítési megoldásokat mutatnak.⁹

Ernst Rabel ötletét követve, de minden rendszert tagadó radikalizmusát elvetve, alternatív koncepciót kívánok felvázolni. Már az idézett tekintélyes romanista azt javasolta, hogy a gazdaságilag jelentős adásvételi típusokat (rabszolgavétel, borvétel) elkülönítve kell elemezni. A klasszikus jogászok munkáinak jobb megértése érdekében az alapul szolgáló szerződési modelleket, a szerződési gyakorlatot kell rekonstruálni, mint az „általános (vagy szokásos) szerződési feltételek” katalógusát. A *periculum*hoz fűzött kommentárokat már Rabel két csoportba sorolta: a borvételről (D. 18,6,1-6 és C. 4,48,2) és a feltételes vételről tudósító fragmentumok (D. 18,6,8.10 és C. 4,48,5).¹⁰ Az exegézis szempontjából következetes, de Rabel által nem részletezett differenciálás érdekes, új szempontot vet fel.

⁵ M. KASER: *Römisches Privatrecht I*². München 1975, 552.

⁶ W. KUNKEL/P. JÖRS/L. WENGER: *Römisches Privatrecht*. Berlin 1927, 228.

⁷ E. RABEL: *Gefahrtragung beim Kauf*. SZ 42 (1921) 559 pp.

⁸ JAKAB É.: *Gedanken zur Gefahrtragung beim Kauf*. in: *A bonis bona discere (=Fschr. Zlinszky)*, szerk. Szabó B., Miskolc 1998, 313 pp.

⁹ E tanulmány alapja a szerző 2002. szeptember 11-én Würzburgban, a 34. Deutscher Rechtshistorikertag keretében tartott előadása, amelynek kibővített német nyelvű változata a SZ 121 (2004) számában jelenik meg.

¹⁰ RABEL: *Gefahrtragung* 559 pp.

A Rabel által elkülönített két csoportból e tanulmány tudatosan az elsőre koncentrál; a feltétel tana nem kerül elemzésre. Ehelyett a klasszikus források központi fogalmaiból indulunk ki; ezek a *periculum*, a *degustatio* és a *mensura*. Először meg kell kísérelnünk ezen fogalmakat praxisorientáltan definiálni.

1. A *periculum fogalma a kutatások tükrében*. A *casus maior* vagy *vis maior* alatt általában olyan véletlent értünk, amelynek emberi erővel ellenállni nem lehet (D. 44, 7, 1, 4 Gaius). A tankönyvek hagyományosan a természeti csapásokat (pl. földrengés, tűzvész, árvíz, hajótörés, villámcsapás, vihar¹¹) és az elháríthatatlan emberi magatartást sorolják ide (háború, forradalom, rablóbanda támadása).¹² A veszélyviselés szabályai a szerződési jogban azt a problémát igyekeznek kezelni, hogy melyik szerződő fél viselje a *vis maior* által okozott kárt. Az adásvételnél speciálisan az árveszélyről van szó: ha a dolog az adásvétel megkötése, de a *traditio* (az áru átadása) előtt *vis maior* következtében elpusztul vagy megrongálódik, akkor a vevő kényszeríthető-e a vételár kifizetésére?¹³ Ha az eladót terhelné a veszély, akkor a dolog megsemmisülése esetén nem, megrongálódása esetén pedig csak leszállított árat követelhetne. Ha a vevő viseli a veszélyt, akkor ki kell fizetnie a teljes vételárat akkor is, ha a dolgot csak megrongálódva vagy egyáltalán nem kapja meg.¹⁴

Főszabályként a klasszikus római jogban az uralkodó nézet szerint a *periculum est emptoris* elve érvényesült, a veszélyt a vevő viseli az adásvétel megkötésétől (*consensus*) kezdve.¹⁵ A Digestában azonban számos jogtudósi vélemény található, amely nehezen harmonizálható ezzel az általános elvvel.¹⁶

Több szerző felismerte már ezt a problémát és a megoldást a *periculum* fogalmának differenciáltabb felfogásában kereste; eredményeikre nagyban épít ez a tanulmány is.

¹¹ Az utóbbihoz vö. F. WUBBE: Vi tempestatis. in: *Mélanges Fritz Sturm*, szerk. J. F. Gerkens/H. Peter/P. Trenk-Hinterberger/R. Vigneron, Liège 1999, 579–593.

¹² Vö. MOLNÁR I./JAKAB É.: *Római jog*. Szeged 2003, 265; FÖLDI A./HAMZA G.: *Római jog*. Budapest 1996, 421; BENEDEK F.: *Római magánjog*. Pécs 1993, 131.

¹³ Vö. MOLNÁR/JAKAB: *Római jog*, 307; FÖLDI/HAMZA: *Római jog*, 504; BENEDEK: *Kötelmi jog*, 172–3.

¹⁴ KASER: RPR I², 552.

¹⁵ A készvétel koncepciójának befolyásával, a szabály eredetével itt nem kívánunk foglalkozni; vö. erről KASER: RPR I², 552 pp.

¹⁶ Az uralkodó nézet a *perfectio* tanával korigálja a diszharmoniót, azaz: a veszély akkor száll át a vevőre, ha az adásvétel perfekt, azaz az áru és a vételár rögzítésre került. A legfontosabb támasza ennek a tézisnek D. 18, 6, 8 pr. Paulus. A szakirodalomból vö. KASER: RPR I², a korábbi irodalom összefoglalásával; továbbá R. ZIMMERMANN: *The Law of Obligations. Roman Foundation of the Civilian Tradition*. Oxford 1996, 281 pp. az utóbbi évtizedek legjelentősebb műveivel. Fontos megemlíteni MOLNÁR: *Periculum* 2227 pp.; *Gefahrtragung* 22–55 pp.; W. ERNST: *Periculum est emptoris*. SZ 99 (1982) 243 pp. és W. ERNST: *Gattungskauf und Lieferungskauf im römischen Recht*. SZ 114 (1997) 272 pp.; M. PENNITZ: *Das periculum rei venditae. Ein Beitrag zum „aktionenrechtlichen Denken“ im römischen Privatrecht*. Wien/Köln/Weimar 2000, 69 művét.

Theo Mayer-Maly felfigyelt arra, hogy a hatályos polgári jogban „ijesztő mennyiségű használhatatlan definíciós kísérlet” figyelhető meg az ellenállhatatlan erőre vonatkozóan.¹⁷ Összehasonlításul a klasszikus római jogászok fogalomképzési próbálkozásait analizálja a casusok alapján, időrendi sorrendben. Végül arra a következtetésre jut, hogy a definíció-alkotás nehézsége már az ókorban diagnosztizálható. A római jogtudomány nem tudta áthidalni a különböző (részben objektív, részben szubjektív) kritériumok összekapcsolásának problémáját. Ez a bizonytalanság él tovább a *ius commune* és az újkori dogmatika tévelygésében.

Juan Miquel megállapította, hogy a kazuisztikusan gondolkodó ókori jogászok nyelvezete lényegesen különbözik a modern dogmatikáétól. Az ókori jogrendszerekre nem jellemző az egységes terminológia, a rendszerezett gondolkodás, vagy a szigorú dogmatika.¹⁸ Ezért a modern veszélyviselés fogalma semmiképpen sem azonosítható a római *periculum*mal. A klasszikus római jogászok még a felelősség és a veszélyviselés között sem tettek élesen különbséget. A *periculum* az antik kommentárokból többjelentésű fogalom, amit néha kockázatként vagy kárként, másutt a felelősség fajaként fognak fel. Sokszor még a *periculum vis maioris* és a *periculum custodiae* sem válik el markánsan a forrásokban. Miquel¹⁹ hangsúlyozza, hogy a római *periculum* elasztikus fogalom, ami alig hasonlítható össze a modern dogmatika „feszés” fogalmaival.²⁰ A hagyományos dogmatikai nézet a veszélyviselés és a felelősség között éles választóvonalat húz.²¹ Ez a modern magánjogi rendszerek rendszerezett szemléletéből ered, de nem felel meg a források sokszínűségének. Már a 19. századi pandektista jogtudomány hangoztatja, hogy a *periculum* fogalmát nem lehet pontosan körülírni.²²

Geoffrey MacCormack felhívja a figyelmet arra, hogy a *periculum*ra vonatkozó szövegeket differenciáltan kell kezelni. A *periculum* többnyire kárt, vagy a kár lehetőségét, a dolog pusztulásának a lehetőségét jelenti; de a jogtudósi vélemények kontextusa (a responsumot kiváltó tényállás) még azonos témakörön belül is különböző lehet. Szerinte a *periculum* jogi összefüggésben mint „chance of loss” definiálható; a veszteség többféle okból következhet be. A szerző tudatosan lemond a „risk” és a „responsibility” közti éles differenciálásról²³ és határozottan fellép a *periculum vis maioris* és a *periculum custodiae* közti különböztetés ellen. Igyekszik a *periculum* fogalmát a konkrét kontextu-

¹⁷ TH. MAYER-MALY: Höhere Gewalt: Falltypen und Begriffsbildung. in: *Fschr. A. Steinwenter*. Graz/Köln 1958, 65 pp.

¹⁸ J. MIQUEL: *Periculum locatoris*. Ricerche in tema di responsabilità contrattuale. SZ 81 (1964) 139 pp.

¹⁹ MIQUEL: *Periculum* 139.

²⁰ KASER: *RPR* I² 552; MIQUEL: *Periculum* 142, 170 pp.

²¹ Vö. KASER: SZ 74 (1957) 156; H. HONSELL: *Iura* 24 (1973) 331. MIQUEL: *Periculum* 187 pp. ↵

²² CH. F. GLÜCK: *Ausführliche Erläuterung der Pandekten IV*². Erlangen 1820, 367 pp.

²³ G. MACCORMACK: *Periculum*, SZ 96 (1979) 129 pp.

sok alapján, kazuisztikusan meghatározni. A *periculum* – mint a „veszteség lehetősége” – elmélete szerint egyaránt jelentkezhet a „financial loss” (pénzügyi veszteség) vagy a „physical loss” (a dolog megsemmisülése) formájában. MacCormack²⁴ hangsúlyozza, hogy a *periculum* összetett, nem egységes fogalom. Miquel és MacCormack eredményeire épít Molnár Imre átfogó felelősségtani munkája.²⁵

Érdekes kísérletet tesz Mario Talamanca, aki igyekszik összekapcsolni a két ellentétes álláspontot; szerinte a klasszikus római jogászok állásfoglalásaiban mind a *periculum emptoris*, mind pedig a *periculum venditoris* elvének nyomai felfedezhetők.²⁶ A *periculum est emptoris* megoldása ellentmond a *casum sentit dominus* elvének,²⁷ amit a legtöbb szerző azzal indokol, hogy az adásvétel megkötésétől a vevő vagyonához tartozik a dolog, ezért száll át a veszély.²⁸

Wolfgang Ernst több tanulmányt is szentelt a veszélyviselés kérdésének; nézetére jellemző, hogy visszanyúl Windscheid örökségéhez, de kombinálja a pandektisztika eredményeit mestere, W. Flume „Rechtsakt”-elméletével.²⁹ A fiatal tudós a *perfecta emptio* tételéből indul ki, mert ettől függ, hogy az adásvétel mint „jogi aktus” egyáltalán létezik-e. Mivel a „Rechtsakt” előtt nincs érvényes szerződés, a veszély sem szállhat át a vevőre.³⁰ A *vis maior* fogalmánál Ernst két fejlődési fokot lát a forrásokban: a régebbi szóhasználat a *vis maior* „sachbezogen”, azaz a dologra vonatkoztatva fogja fel; ennek következménye a pozitív kockázattelepítés. A későbbi római jogi irodalom viszont már „leistungsbezogen, haftungsentlastend”, azaz a szolgáltatás lehetetlenülésének veszélye és a felelősség alóli mentesülés szempontjára koncentrál. Ernst egységes, de szigorúan a forrásokból levezetett, történeti fogalom megalkotására törekszik.

²⁴ G. MACCORMACK: *Periculum*, SZ 96 (1979) 129 pp.; G. MACCORMACK: Further on *Periculum*, BIDR 82 (1979) 11 pp.; G. MACCORMACK: Alfenus Varus and the Risk in Sale. LQR 101 (1985) 573 pp.

²⁵ MOLNÁR: *Felelősség* 188 pp.

²⁶ M. TALAMANCA: Considerazioni sul *periculum rei venditae*. in: SC 7 (1995) 271 pp.; M. TALAMANCA: *Vendita in generale (Diritto romano)*, in: ED 46 (1993) 451 pp.

²⁷ Vö. BENEDEK: *Magánjog* 172.

²⁸ J. G. WOLF: *Barkauf und Haftung*. D. 19,1,23 Iul. 13 dig., TR 45 (1977) 13 pp.; F. PETERS: Die Verschaffung des Eigentums durch den Verkäufer SZ 96 (1979) 182 pp.; F. PETERS: *Periculum est emptoris*, in: *Iuris Professio. Fschr. Kaser*, Wien 1986, 221 pp.; M. BAUER: *Periculum emptoris. Eine dogmengeschichtliche Untersuchung zur Gefahrtragung beim Kauf*. Berlin 1998, 75 pp.; ZIMMERMANN: *Obligations* 290 pp.; C. A. CANNATA: *Sul problema della responsabilità nel diritto privato romano*. Catania 1996, 15.; R. CARDILLI: *Un'obbligazione di „praestare” e la responsabilità contrattuale in diritto romano*. Milano 1995, 335 pp.

²⁹ W. FLUME: *Rechtsakt und Rechtsverhältnis. Römische Jurisprudenz und modernrechtliches Denken II*, München 1990, 9 pp.

³⁰ ERNST: *Periculum* 243 pp.; W. ERNST: Wandlungen des *vis maior*-Begriffes in der Entwicklung der römischen Rechtswissenschaft, *Index* 22 (1994) 298. Öt követi BAUER: *Periculum* 36 pp.

A szerző világos dogmatikai fejtegetése megnyerő, de éppen a borvételre nem alkalmazható maradéktalanul. Ernst a *periculum* kettős felfogása mellett érvel: Ha a dolog a feltétel bekövetkezése előtt megsemmisül, akkor nincs jogügylet, mivel a szerződés tárgya a perfectio időpontjában még nem létezik (*periculum venditoris*, de a *casum sentit dominus* értelmében). Ha azonban a dolog csupán megrongálódik, akkor érvényes az adásvétel és a rosszabbodás veszélyét a vevő köteles viselni. A borvétel tipikus *periculum*-eseménye, a bor megsavanyodása (*acor*) vagy lepedékessé válása (*mucor*) viszont „pusztán” a dolog romlása, aminek kárát a *degustatio* révén mégis az eladó viseli. A *mensura* tekintetében később maga Ernst is arra a következtetésre jut, hogy az adásvétel perfectióját a jövőbeli kimérés általában nem függeszti fel, csupán a veszély átszállását halasztja el.³¹

Martin Pennitz abból indul ki, hogy a klasszikus római jogászokra a keresetjogi gondolkodás a jellemző. Szerinte a per és a „prozessuales Risiko” determinálja a *periculum*-forrásokat; a jogászok mindig a perbeli esélyeket mérlegelik, és ez befolyásolja döntésüket a *periculum*nál is: „Der ‚riskante’ Aspekt scheint hiebei für die betroffene Partei darin zu bestehen, daß jene Umstände der überlieferten Sachverhaltskonstellationen, die sich im nachhinein aus prozessualer Sicht als nachteilig erweisen, vom üblicherweise zu erwartenden Ablauf des jeweiligen Geschehens abweichen; sie waren also beispielsweise für die davon getroffene Partei nicht vorhersehbar oder entsprechen eben nicht der – in aller Regel zu vermutenden – Erwartungshaltung der Parteien”.³² Pennitz álláspontja eddig még nem talált pozitív visszhangra.

Már J.–H. Michel hangsúlyozza, hogy a *lex venditionis* döntő befolyással bírt az adásvételi jog diszpozitív szabályainak kialakulására. Fontos az a felismerése, hogy az eladó aktív, míg a vevő passzív szerepet játszik az árverési formában való vételnél.³³ Nem követhető viszont az a tézise, hogy az eladó kihasználná ezt a pozíciót és a vevő számára hátrányos *periculum est emptoris* elfogadtatására szorítaná szerződő partnerét. A felek alkuja, amint azt már Cato is érzékeltette, lényegesen sokrétűbb. Gazdaságilag nem lehet életképes az a modell, amelyiknél az egyik fél aránytalanul kedvezőbb pozíciót élvez.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy már számos szerző megkísérelte a *periculum* fogalmát differenciáltan és többretegűen meghatározni. A szerzők egyetértenek abban, hogy a *periculum* jelentéstartalma összetett. A római jogászok nyelvezete modern kategóriáink alapján néha ellentmondónak és pontatlannak tűnik. Több olyan forráshely található, amely a *vis maior* és a *casus minor*, a veszélyviselés és a felelősség különbségét látszólag ignorálja.

³¹ ERNST: *Gattungskauf* 285 pp..

³² PENNITZ: *Periculum* 54 pp.

³³ J.-H. MICHEL: L'influence de la *lex venditionis* sur le regles du contrat de vente. *RIDA* 3. ser. 13 (1966) 333 pp.

A már több szerző által felismert probléma arra ösztönöz, hogy a források analíziséhez új szempontokat keressünk. Célszerűnek tűnik a szerződési modellek rekonstrukciója, amelyek a szüksézávan fogalmazott (vagy később lerövidített) jogtudósi döntések alapját képezték. MacCormack színes mozaikot vázolt fel, de lemondott az egyes forráshelyek alapos exegéziséről.³⁴ A következőkben egyetlen adásvételi típust elemzünk, a D. 18 *titulus* alatt domináns borvételt, és igyekszünk az alapul szolgáló tudományos eredményeket kiegészíteni.

2. *Tipikus kockázati tényezők a borvételnél.* A *periculum* fogalmának meghatározásánál a bor adásvételének tipikus rizikófaktoraira kell koncentrálni és ezen keresztül konkretizálni a jogintézmény jellemzőit. A jogi források itt elsősorban az *acor* és a *mucor* kockázatát emelik ki: ezek azok a tipikus veszélyek, amelyekre a szerződési gyakorlat jellemző mellékegyezményeket dolgozott ki; ezeket kommentálják a jogtudósok is. Milyen összefüggésben áll a szőlő- és bortermelés egyes technológiai folyamataival a *periculum acoris et mucoris*?

A források számos rizikófaktorról tudósítanak, amelyek a szőlő termesztése, szüretelése, a bor erjedése, forrása és raktározása folyamán léphetnek fel. A leendő bor minőségét például kedvezőtlenül befolyásolhatja a rosszul időzített szüret. Ha a gazda sokáig halogatja, vagy a rossz időjárás miatt túl korán kezdi, veszélyezteti a minőséget. Cato hangsúlyozza, hogy a túlrett vagy az éretlen szőlőszemeket külön kell szüretelni, mert közismerten rossz minőségű bort adnak.³⁵ Szerinte az ilyen bort csak a rabszolgáknak vagy a mezőgazdasági idénymunkásoknak lehet kimérni.³⁶ Ha szüretkor esős volt az idő, akkor Columella szerint a bor legfeljebb 30 napig tartható el.³⁷ Ha a mustot a taposókádból a *cella vinariá*ban lévő erjesztő hordókba vezetik, az ilyen gyöngé borokat külön kell kezelni.

A fenti veszélyforrások olyan *vis maior* jellegű események, amelyek már a szőlő leszüretelése előtt kedvezően vagy kedvezőtlenül befolyásolják az új bor minőségét. Bizonyos eseményekre kiterjeszthető a vincellér *dolusa* vagy *culpaja* (túl korai vagy késői szüret, a gyenge minőségű must hozzákeverése a jóhoz), mások egyértelműen a véletlen területére esnek (esős időjárás, kedvezőtlen hőmérséklet). A források mindenesetre mutatják, hogy a *degustatio* már a must esetében ésszerű intézkedés lehet.

A pincében a hordókat egymástól kellő távolságra kell felállítani; az esetleges hibák (rossz szag, penészedés) egyébként azonnal átterjednek az egész raktárkészletre.³⁸ A hordókat a szüret előtt alaposan ki kell mosni és szárítani.³⁹ Az erjesztő hordókat nem szabad egészen teletölteni, mert a must forrás közben

³⁴ MACCORMACK: *Periculum* 129 pp.

³⁵ Cato agr. 23.

³⁶ Cato agr. 23; hasonlóan P.Flor. 140 recto, 7. sor.

³⁷ Colum. 12, 20, 7.

³⁸ Plin. nat. 14, 34.

³⁹ BGU VII 1549.

habzik. A hordók felső, szabadon álló részét időről időre kiforralt mustból készült sziruppal kell kengetni, naponta többször erős kefével tisztogatni.⁴⁰ Nagyon fontos a rendszeres ellenőrzés ebben a fázisban is. Ha a bor fehér habbal forr, az jó minőségre utal; ha viszont vörös színű hab terjed a must tetején, a hordók melegszenek, a fedelek izzadnak, akkor a bor nem tárolható sokáig.⁴¹ A gyors beavatkozás esetleg még segíthet: Columella azt ajánlja, hogy ürítsük ki a hordókat, főzzük fel a romlásnak indult bort, keverjünk hozzá márványlisztet és fűszereket. Ha mindez nem használ, akkor nem marad más hátra, mint gyorsan elfogyasztani vagy eladni az egész mennyiséget.

A bor előállításának technológiai folyamata további veszélyekkel jár. A bor megromlása néha olyan körülményekre vezethető vissza, amelyek az eladó *dolusa* vagy *culpaja* alá esnek (hordók hanyag előkészítése, a kezelés hibája). De előfordul, hogy a vincellér a legjobb tudása szerint jár el, mégis bekövetkezik a baj. A következő papirusz is erre hoz példát. Hermes, aki egy fajumi szőlőbirtokon volt pincemester, levélben figyelmezteti urát:⁴² „Az első hordóból egy iható, a többi savanyú. Annak érdekében, hogy ne veszítsük el ezeket (ne károsodjunk), mondd, hogy el akarod-e adni őket. Ugyanis nem tárolhatók hosszú ideig, ha nem adjuk el őket azonnal”. Megtudjuk, hogy a hordóban lévő bor a pincében már romlásnak indult, kellemetlen szagot áraszt. A készletet gyorsan el kell adni, mintegy kárenyhítési megoldásként.

P.Lond. I 113 11.a szerint a raktározott bort az eladónál már Thoth havának 19-én (szeptember közepe) ecetesnek találták. Tehát már az első, gyors forrás után beállt a romlás. Ez arra enged következtetni, hogy az előkészítő szakaszban lépett fel a *vis maior*, például esős idő vagy az elemi higiénia hiánya miatt.

De a bor az amphorákba töltés után is megromolhat. Különösen veszélyes a használt tárolóedények (hordók, amphorák) alkalmazása, mert a felületes előkészítés miatt könnyen megsavanyodik a bor. Semmiképpen sem szabad olyan edényeket használni, amelyekben korábban mustot vagy édes bort tároltak. Plinius szerint ezeknél még az ecetes hordók is jobbak.⁴³

A pincészetben végzett munkák különös kockázatáról tudósít Ulpianus⁴⁴ egy jogesetben, ahol a borral teli hordók kezelését vállalkozóra, *textorra* bízta a gazda. Valószínűleg utólagos tömítésről vagy a hordók fedelének légmentes lezárásáról volt szó. A *textor* azonban ügyetlenül járt el, a *lacus* megrepedt és kifolyt a bor. Ha már eladott borról van szó, felmerül a kérdés, hogy az eladó a *custodia*-felelősség alapján felel-e a kárért.

A „Philogeloszban”, a „nevetés barátja” című ókori vicccyűjteményben olvasható a következő tréfa: „A szkolasztikosz (szórakozott, együgyű ember) viaszpecséttel lezárta a falernuszi bort tartalmazó hordócskát. De a rabszolgája

⁴⁰ Plin. nat. 14, 135.

⁴¹ Plin. nat. 14, 136.

⁴² P.Oxy. XIV 1673, 2. sz.

⁴³ Plin. nat. 24, 128.

⁴⁴ D. 9, 2, 27, 35.

később alulról megfúrta a hordót és bort csapolt le belőle. Az úr csodálkozott, hogy a pecsét sértetlen, mégis kevesebb lett a bor. Barátja azt mondta neki: 'Talán alulról vettek ki belőle'. 'Tökfilkó' – válaszolta az úr –, 'hisz nem alul hiányzik, hanem felül!'

Bor lopásáról olvashatunk Paulus kommentárjában is,⁴⁵ ahol a bor tárolására szolgáló ciszternából vagy hajóból (amelybe a borokat összeöntötték) valaki néhány *sextarium*st kiemelt. Ha a familiához tartozó rabszolgák vagy idegenek jogellenesen eltulajdonítanak a borból, szintén felmerül az eladó *custodia*-felelősségének a problémája.

A fenti eseteken kívül, amelyek a borral kapcsolatos jogügyletek speciális kockázatát mutatják, természetesen a klasszikus *vis maior* is felléphet természeti csapás, katasztrófa formájában. Elképzelhető, hogy árvíz, tűzvész vagy az ellenség betörése okozza az eladott bor megsemmisülését vagy megromlását. A klasszikus római jogászok azonban a bor adásvételét tárgyaló kommentárjaikban szinte egyáltalán nem foglalkoznak a *vis maior* ún. „általános” fogalmához tartozó eseményekkel. A kommentárok sokkal inkább a borvételre jellemző szerződési modellekre koncentrálnak.

A szerződési praxis kidolgozott két tipikus mellékegyezményt, amelyek a felek közti kockázatot precízen telepítik, a *degustatio*t és a *mensurat*. Ez a két klauzula gyakorlatilag minden szerződés-specifikus kockázati tényezőt szabályozni tud, és kombinációjuk a szerződési modellek végtelen variációját teszi lehetővé.

Alkalmazásuk természetesen gazdasági tényezőktől is függ: a vevő többnyire drágán köteles megfizetni azt, ha az eladó a kockázatot átvállalja. Erre figyelmeztet a következő levél: A csalódott vevők, Szarapion és Apollonidesz dühösen írnak eladójuknak, Philammonnak:⁴⁶ „Ha olcsó bort akartunk volna venni, amit kóstolni sem érdemes, akkor nem zaklattunk volna téged”. Azaz vannak gyenge minőségű, rövid ideig tárolható borok, amelyek a mindennapos fogyasztásra (háztartáshoz tartozó szolgaszemélyzet, rabszolgák) szolgálnak; ezek nyilván olcsóak. Vannak viszont olyan borok is, amelyek drága, minőségi árunak számítanak. P.Lond. I 113 11.a ezeket a „*hoi eosz tou Tybi menosz*” kifejezéssel jelöli, azaz olyan borokról beszél, amelyeket Tybi haváig (januárig) el lehet tartani. Csak ezeket érdemes kóstolni és ezeknél érdemes a *periculumot* szerződésileg szabályozni.

3. *A degustatio jelentősége a szerződési modellek tükrében.* A kóstolás technikai lebonyolításáról az ókori gazdasági szerzők bőségesen informálnak. Cato azt ajánlja, hogy öntsünk fél ecetespohárnyi nagyszemű árpadarát egy új pohárba, öntsünk hozzá egy sextariumst abból a borból, amelyet ki akarunk próbálni, szénparázs fölött forraljuk fel kétszer-háromszor,⁴⁷ majd szűrjük le és

⁴⁵ D. 47, 2, 21, 5.

⁴⁶ P.Heid. III 230.

⁴⁷ Cato agr. 108.

tegyük ki a szabadba éjszakára; ha a bor íze a következő napon változatlan, akkor tartós marad.⁴⁸ Plinius másik módszerre esküszik:⁴⁹ azt ajánlja, hogy tegyünk egy darab ólmot a borba, és ha megváltozik a színe, akkor a bor hajlamos a romlásra. Ha arra gyanakszunk, hogy a bor vizezett, akkor puszpángfából készült edénybe kell önteni; ennek a fának állítólag az a tulajdonsága, hogy a bort átengedi, de a vizet felfogja.⁵⁰

A fenti kóstolási trükköket a bor előállításának technológiai folyamatában logikailag több időpontban is lehet alkalmazni. A következőkben azt kell megvizsgáljunk, hogy a források szerint mikor került sor tipikusan a *degustatoria*. Előbb az Egyiptom római korszakából származó görög papiruszokban keresünk erre választ. Majd a római forráshelyekben kutatjuk, hogy a papiruszokban diagnosztizált szerződési modellek nyomai fellelhetők-e ott is.

Ha a vevő a must vagy a bor minőségét már az adásvételi szerződés megkötése előtt megvizsgálja, nincs szükség speciális jogi szabályozásra. Ezt az egyszerű lebonyolítási módot tételezhetjük fel, ha a vevő a szüret havában (Meszore) 200 drachma foglalót (*arrabont*) fizet és viaszpecséttel lezárja a pincét (P.Heid. VI 376). Igen valószínű, hogy Horosz is a kész bort kóstolta meg a borospincében, amikor Mecheir havában (január-február) 340 drachmáért vásárolt és a *chitonját* (kabátját) adta zálogba (P.Mich. III 173).

A pincészetben, tehát a bor tárolásának helyén megkötött egyszerű készvétel azonban már az ókorban sem tudta a gazdasági szükségleteket fedezni. Nagyobb mennyiséget Egyiptomban szállítási szerződések révén adtak el, amelyek a Kr. e. 3. századtól a Kr. u. 4–5. századig nagy mennyiségben maradtak ránk. Ezekben már az őszi-téli hónapokban előre eladják a következő szüret várható termését. „*Para lenon*”, közvetlenül a présből történik a teljesítés, a szerződési formulák már a mustot illetően is minőségi előírásokat tartalmaznak: „új must, iható, romlatlan, édes borból, az első préselésből”.

Figyelemre méltó, hogy azokban a szerződésekben, amelyek alapján a megvásárolt mustot a vevő azonnal elszállítja, ritkán fordulnak elő minőségi kikötések. Ha azonban a bor a teljes kiforrásig az eladónál marad, sohasem hiányoznak a minőségi klauzulák. Kézenfekvő a feltevés, hogy ezekben az esetekben már a friss mustot is megkóstolta a vevő, hogy becsülje a bor várható minőségét.

Rómában a bor nagyobb mennyiségben történő eladása árverési formában zajlott. A *forum vinarium* mint nagy forgalmú kereskedelmi központ számos feliratban került megörökítésre. Ha a vevő árverés keretében vásárolt, meg kellett elégednie a dolog pusztá leírásával. Ha drága, minőségi borról van szó, természetes a vevő törekvése (aki esetleg nagykereskedő), hogy a megvásárolt árut közelebről is meg szeretné vizsgálni.

⁴⁸ Fordítás KUN JÓZSEF: *M. Porcius Cato A földművelésről*. Budapest 1966, 211 alapján.

⁴⁹ Plin. nat. XXX.

⁵⁰ Plin. nat. XXX.

Már Cato kitanítja olvasóit, a birtokosokat, az alkalmazandó szerződési formuláról: milyen szerződési kikötésekkel lehet a legkedvezőbben túladni a készleten. Azt javasolja, hogy biztosítsanak a vevőnek *degustatio: in triduo proximo*, a következő három napon belül meg lehessen kóstolni a bort. A három nap az adásvételi szerződés megkötésétől kezdődik. A kezdeti *degustatio* alapján a vevő visszaléphet a vételtől, ha a szerződés-specifikus hibákat (*acor, mucor*) észleli. Cato ajánlott modelljében az eladó az *acor, mucor* veszélyét a kimérésig, legkésőbb január 1-ig átvállja (garancia). Joggal tételezhető fel, hogy ekkor az átvételnél kerül sor a második *degustatio*ra.

Kézenfekvő, hogy a rövid határidővel rögzített *degustatio*t a klasszikus római jogászoknál is az aukciók szokásos mellékegyezményeként értelmezzük. Ez a gazdasági és kereskedelmi-technikai szituáció lehetett a mellékegyezmény háttere: *si qui vina vendiderit* (D. 18, 6, 4 pr.), ha valaki bort adott el és határozott időn belül megígérte a *degustatio* biztosítását. Jelen tanulmány számára egyedül a szerződési minta bír jelentőséggel. Az adásvételi szerződést megkötötték, de speciális *dictumot* (mellékegyezményt) fűztek hozzá a felek. A technikus értelemben használt szó az adásvételi terminológiában mindig a vevő javára szóló ígéretet jelent. A bor eladása esetén elsősorban a kezdeti *degustatio*, a kóstolás lehetőségét ígérnek meg a vevőknek: a vevő meghatározott határidőn belül megjelenhet az eladónál és elvégezheti a kóstolást. A *degustatio* célja az esetleges minőségi hibák, az *acor* és a *mucor* kiszűrése. Ha a bor romlott, a vevő visszautasíthatja azt (*improbare*), amint erről Paulus tájékoztat bennünket (D. 18, 1, 34, 5). A *degustatio* tehát az utolsó aktus az adásvételi szerződés megkötésének folyamatában: *quasi tunc plenissime veneat*, csak ekkor lesz a bor véglegesen, teljesen eladva (D. 18, 6, 1 pr. Ulp.).

A *degustatio* garantálása a vevő érdekét szolgálja. Ha rajta áll, hogy a számára biztosított határidőn belül nem él ezzel a lehetőséggel (Cato agr. 148) vagy rosszul, nem szakszerűen (*male*) bonyolítja le (D. 18, 6, 16), az mindig az ő kockázata. Ezért tanítja Cato olyan lelkiismeretesen az olvasóit a *degustatio* szokásos fogásaira.

A friss bor minőségi ellenőrzéséről van szó abban az üzleti levélben is, amelyet Thoth havának 12-én (szeptember közepe) datáltak (P.Oxy. XII 1576): „Horion üdvözlí Dioszt. Tedd lehetővé, hogy az a személy, aki ezt az írásomat átadja, megkóstolhassa a bort”. Még jellemzőbb bizonyos Dioszorosz urának címzett írása (P.Hamb. I 90): „Ahogyan Horosznak megbízást adtam a borszállítmányról (mennyiségről), jól lezárásra került és ellenőriztem a minőséget és viaszpecséttel lezártam a pincét (vagy a hordókat)”.

Mindegyik fenti eset a kezdeti *degustatio*ról beszél, amely a szerződéskötés folyamatához kapcsolódik. A borvételnek azonban az a sajátossága, hogy tipikusan hitelezett ügylet. A bor nagyon sok esetben augusztus–szeptember hónaptól kezdődően az eladó pincéjében kerül raktározásra, amíg el nem éri a teljes kiforrottság állapotát (kb. decemberig), és ezek után több részletben kerül el-

szállításra. Ha a vevőnek komoly érdeke fűződik a jó minőséghez, akkor igyekszik határozott időre szóló garanciát kialkudni az eladótól.

A papiroszok szállítási szerződése, amelyekben a bor az eladónál raktározásra kerül, következetesen tartalmazzák a „savanyú, lepedékes vagy rosszul kiforrt” borért való garancia-ígéretet egészen Tybi haváig, azaz januárig. A garancia alkalmazása azonban nem korlátozódik erre az adásvételi modellre. Másutt (P. Mich. inv. 3318) Meszore 20-án (augusztus végén) kötötték meg az adásvételi szerződést, a vevőnek tehát volt lehetősége arra, hogy kellőképpen meggyőződjön a must minőségéről; ennek ellenére ragaszkodik a garancia-ígérethez a bor „jóságáról” Tybi (január) haváig. Ebből a körülményből arra következtethetünk, hogy a bor minőségét januárban még egyszer megvizsgálja a vevő.

Hermesz említi levelében, hogy bizonyos hordókat nem nyitott fel ellenőrző körútja során; az „ügynökök” ugyanis vámi akarnak Tybi 5-ig a kóstolással, hisz akkor lehet majd pontosan megállapítani (a minőséget). Philoromaiosz így ír urának, Calpurniusnak: „28-án megkóstoltuk Nikolaisz borát, úgy találtuk, hogy ki kell cserélni más hordókra (borra más hordókból), mert ecetes a szaga”. A 28-i dátum valószínűleg itt is Tybi havának 28-a volt, azaz január vége.

Az *acor* és *mucor* esetére szóló garanciát a klasszikus római jogászok kommentárjaiban is megtaláljuk. Pomponius D. 18, 6, 6 alatt idézi a szerződési klauzulát: *si vina emerim exceptis acidis et mucidis*. Az adásvételi szerződésben az eladó biztosította a vevőt, hogy olyan bort fog szállítani, ami nem *acor* és nem *mucor*. Ha a bor a raktározás ideje alatt megsavanyodik, a vevő nem kényszeríthető arra, hogy átvegye az árut, mert *acida* és *mucida* mint teljesítési objektum kizárásra kerültek (stipulatio esetén a klauzula az *exceptiot* alapítja meg). Proculus és Pomponius itt a szimmetrikus variációt mérlegeli, azaz ha a vevő a savanyúvá vált bor iránt is érdeklődik.

Cato (agr. 148) formulája kétszer utal a minőségre: *quod neque aceat, neque muceat id dabitur* és *in triduo proximo viri boni arbitrato degustato*. Általában a két szerződési kikötésben egyetlen, egységes kóstolási eljárás leírását látják, amelynek időpontjára a szerzők különböző javaslatokat tesznek. Többnyire abból indulnak ki, hogy Cato a jogügylet lefolyását időrendi sorrendben írja le: először kerül sor a dolog átadására a kiméréssel, majd utána következik a kóstolás. Maga a szöveg azonban nem tartalmaz olyan adatot, amelyből szükségképpen a kronológikus felépítésre kellene következtetni. Vizsgáljuk meg még egyszer az üzleti folyamatot a gazdasági háttér tükrében! A Cato által ábrázolt árverésen a földbirtokos valamilyen nagybani piacon – például a római *forum vinariumon* – akarja értékesíteni termését, távol a birtokától. Az eladási ajánlat felkínálja, hogy a vevő a bort hosszú ideig tárolhatja az eladó pincéjében: januárig vagy egészen a következő szüretig. A papiroszokban láttuk, hogy hasonló gazdasági tartalmú szerződési modellekben többnyire kétfokozatú *degustatiot* alkalmaztak a felek: minőségi ellenőrzés a szerződés megkötésekor (P. Mich. inv. 3318) illetve az áru keletkezésekor (szállítási vételek), és második

degustatio a garanciás idő lejártakor. Kézenfekvő a feltevés, hogy Cato is két minőségi kontrollra gondolt: „kezdeti” (eredeti) kóstolás közvetlenül ügyletkötéskor és „utólagos” kóstolás a garancia lejártakor.

A megismételt minőségi ellenőrzés logikusan illeszkedik a szerződés gazdasági tartalmához és az üzletmenethez. Árverési vétel esetén a vevő pusztán az áru leírása és az eladó szavahihetőségének mérlegelése alapján köt szerződést. Ha legalább közepes minőségű (magasabb árfekvésű) borról van szó, természetesen a vevő törekvése, hogy alaposabban is szeretne meggyőződni az áru minőségéről. Az eladó tehát biztosítja számára, hogy a három napos rövid határidőn belül végrehajthatja a kóstolást. A vevő vagy ügynöke a birtokra utazhat és minden hordónál ellenőrizheti a minőséget.

4. *A degustatio a klasszikus római jogászok kommentárjaiban.* A Digesta 18,6 titulusában több fragmentum is található Ulpianus, Paulus és Gaius műveiből, amelyekben a *degustatio* funkciója illetve jogi minősítése áll a középpontban. Az itt következő exegézis során ismét abból indulunk ki, hogy a *degustatio* a bortermelés technológiai folyamatában többféle időpontban fordulhat elő. A joghatások szempontjából két fő csoport között érdemes differenciálni: a kezdeti *degustatio*, amely a szerződéskötés folyamatát zárja le és visszalépési jogot biztosít a vevőnek; illetve a *degustatio* a garanciás szerződéseknél a jótállási határidő lejártakor. Ez a differenciálás új gondolat, amit a szakirodalomban eddig senki sem képviselt. A klasszikus római jogászok kommentárjainak exegézise során minden esetben újra fel kell tenni a kérdést, hogy melyik *degustatio*ról beszél a forrás, mert a szerződési modell illetve a joghatások ettől függenek.

Az első fragmentum, amit a kompilátorok a veszélyviselésről szóló fejezet élére választottak, a *degustatio* aspektusából közelíti meg az egész problémát (D. 18, 6, 1 pr. Ulpianus 28 ad Sabinum):

Si vinum venditum acuerit vel quid aliud vitii sustinuerit, emptoris erit damnum, quemadmodum si vinum esset effusum vel vasis contusis vel qua alia ex causa. Sed si venditor se periculo subiecit, in id tempus periculum sustinebit, quoad se subiecit: quod si non designavit tempus, eatenus periculum sustinere debet, quoad degustetur vinum, videlicet quasi tunc plenissime veneat, cum fuerit degustatum. Aut igitur convenit, quoad periculum vini sustineat, et eatenus sustinebit, aut non convenit et usque ad degustationem sustinebit. Sed si nondum sunt degustata, signata tamen ab emptore vasa vel dolia, consequenter dicemus adhuc periculum esse venditoris, nisi si aliud convenit.

A fragmentum Ulpianus Sabinushoz írt kommentárjainak a 28. könyvből származik. Sabinus a Kr. u. 1. század kiemelkedő jogtudósa; feltehetően itáliai

származású és Tiberiustól nyerte el a *ius respondendi* kedvezményét.⁵¹ Az ő tanítványai köréből verbuválódik az un. Szabiniánusok iskolája, amely a principátus jogtudományának domináló szellemi irányzata.⁵² Sabinus *Iuris civilis libri III* című műve a klasszikus jog korában széles körben ismert volt és a 2. századtól kezdve számos kommentárt írtak hozzá.⁵³ A legrészletesebben éppen Ulpianus kommentárja maradt ránk,⁵⁴ amely *lemmata* rendszerében dolgozza fel Sabinus munkáját.⁵⁵ Az eredetileg 62 könyvből álló ulpianuszi művet a posztklasszikus kor elején valószínűleg átdolgozták;⁵⁶ ez a változat lett a kompilátorok „munkapéldánya”. A Digestába felvett fragmentumok sokszor drasztikus rövidítésre engednek következtetni,⁵⁷ ezért az eredeti ulpianuszi szöveg ill. a kiindulásul szolgáló szabinuszi döntés (tényállás) nehezen rekonstruálható.

A kompilátorok a fenti Ulpianus-idézetet állították a *periculum*ról szóló D. 18, 6 *titulus* (*De periculo et commodo rei venditae*) élére.⁵⁸ Már ez a tény amellettszól, hogy a klasszikus római jogász itt a veszélyviselés problematikájában központi jelentőségű rendező elvről, az ún. „főszabályról” beszél. Figyelemre méltó, hogy a *perfecta emptio* tana nem kerül kifejezetten említésre.⁵⁹ Az adásvétel „befejezésének” jelentőségére a *quasi tunc plenissime veneat* fordulat utal, amelyre alább még kitérünk.

⁵¹ W. KUNKEL/D. LIEBS: Die römischen Juristen. *Herkunft und soziale Stellung*, 2. kiadás, 2001, 119.

⁵² KUNKEL/LIEBS: *Juristen* 341 pp.; PÓLAY E.: *A római jogászok gondolkodásmódja*. Budapest 1988, 122 pp.; ZLINSZKY J.: *Ius privatum (Római magánjog)* Budapest 1994, 100 pp.

⁵³ Vö. az Aristo tollából származó *Notae ad Sabinum*, majd Pomponius, Paulus és Ulpianus Sabinus-kommentárja, amelyek többnyire a kompilátorok válogatásában maradtak ránk; F. SCHULZ: *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*. Weimar 1961, 262 pp.

⁵⁴ A Digesta mellett a *Fragmenta Vaticana* is tartalmaz számos részletet ebből a műből, ami a kritikus szövegkutatást lehetővé teszi, vö. SCHULZ: *Rechtswissenschaft* 264 pp.

⁵⁵ Uo. 265.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo. 269. E. BETTI: *Periculum. Problema del rischio contrattuale in diritto romano classico e giustiniano*, St. De Francisci I, Milano 1956, 177; M. M. BENITEZ LÓPEZ: *La venta de vino y otras mercancias en la jurisprudencia romana*. Madrid 1994, 134 aggályai ellenére a szöveget alapvetően klasszikusnak tartja már TALAMANCA: *Vendita* 423 pp.; TALAMANCA: *Considerazioni* 233; ERNST: *Gattungskauf* 308 pp.

⁵⁸ Ulpianus Sabinus-kommentárjából származik még D. 18, 6, 4 pr.-2 a *titulus*-ban; Paulus Sabinus-kommentárjából pedig D. 18, 6, 3; D. 18, 6, 5; D. 18, 6, 7 pr.-1; Pomponius Sabinus-kommentárjából D. 18, 6, 6. A Sabinus-tömeg adja tehát a borról szóló forráshelyek túlnyomó részét. Egyedül D. 18, 6, 8 pr., Paulus edictum-kommentárja és Gaiusnak a provinciái edictumhoz írt kommentárja, D. 18, 6, 16 ékelődik bele a Sabinus-kommentárok anyagába.

⁵⁹ A *vinum venditum* fordulatot a szöveg elején számos szerző az adásvétel perfectiójára való utalásként értékeli, vö. M. PENNITZ: Die Gefahrtragung beim Weinkauf im klassischen römischen Recht, *TR* 62 (1994) 278; M. HARDER: Weinkauf und Weinprobe im römischen Recht, *Fschr. Barmann*, München 1976, 19; MOLNÁR: *Periculum* 2239. Ez azonban ellentmondáshoz vezet a szövegben következő *degustatio* értelmezésénél a hagyományos *perfecta emptio* keretén belül.

A szövegben döntő jelentőséggel bír a *degustatio*, amelynek alkalmazásáról a szerződési gyakorlatban már Cato tudósított. Valószínű tehát, hogy hasonló gazdasági háttérrel tételezhetünk fel Sabinus illetve Ulpianus tényállása mögött is. Nyilvánvaló, hogy az eladott bor megromlása vagy elfolyása csak akkor vezethet jogvitához (akkor igényel jogi véleményt), ha a *traditio* még nem történt meg, azaz a bor még az eladó pincéjében van. Az adásvétel tárgya tehát ebben az esetben is *vinum doliarum*, hordós bor.⁶⁰ Cato arról tudósított, hogy az eladó általában egészen a következő év októberéig, az új szüretig vállalja a bor tárolását. A bor eladásánál felmerülő speciális *periculum* a megromlás veszélye, amit a források az *acor* és *mucor* tipikus esetére korlátoznak.⁶¹

Ulpianus rendszerezni próbálja a szerződési gyakorlatból jól ismert modelleket és a következő tényállási variációkról beszél: adásvétel mellékegyezmény nélkül a *periculumról*; illetve adásvétel mellékegyezménnyel a *periculumról*. Az első mondatban azt hangsúlyozza a jogász, hogy az „egyszerű” adásvétel estén, azaz ha a felek „pusztán” az áruban és a vételárban állapodnak meg (nem szabályozzák a *periculum* kérdését⁶²), akkor az „*emptoris erit damnum*” vagy „*periculum est emptoris*” elve érvényesül.⁶³ Érdemes megfigyelni, hogy milyen kockázati tényezőket sorol fel a jogász: ha a bor megsavanyodik (*acor*) vagy más *vitium*, azaz minőségi hiba merül fel, illetve a tároló edény megrepedése miatt vagy egyéb okból elfolyik.⁶⁴ Ulpianus tehát ún. „minőségi” illetve „mennyiségi” *vis maior* között differenciál.⁶⁵ Ha az ellenállhatatlan erő magából

⁶⁰ HARDER: *Weinkauf* 29 pp.; ZIMMERMANN: *Obligations* 286.

⁶¹ B. W. FRIER: *Roman Law and Wine Trade. The Problem of Vinegar Sold as Wine*, SZ 100 (1983) 258 pp.; ZIMMERMANN: *Obligations* 285.

⁶² Azok a szerzők, akik a *degustatit naturalia negotii* gyanánt kezelik, nehezen tudják megindokolni az első mondat kifejezett állítását a vevő veszélyviselésére nézve. Az ellentmondást néhányan úgy próbálják áthidalni, hogy a *vinum amphorariumra* korlátozzák Ulpianus kijelentésének érvényét, vö. E. SECKEL / E. LEVY: *Die Gefahrtragung beim Kauf im klassischen römischen Recht*. SZ 47 (1927) 204 pp.; KASER: RPR I² 553.

⁶³ A vevő veszélyviselése mint diszpozitív jog mellett voksol SECKEL/LEVY: *Gefahrtragung* 117 pp.; CH. APPLETON: RH 5 (1926) 375 pp.; G. BESELER: TR 8 (1928) 279 pp.; H. R. HOETNIK: *Periculum est emptoris*. Harlem 1928, 7 pp.; KUNKEL: RR 228 pp.; P. KRÜCKMANN: SZ 59 (1939) 1 pp.; V. ARANGIO-RUIZ: *La compravendita in diritto romano*. Napoli 1961, 250 pp.; BETTI: *St. De Francisci* I 133 pp.; E. BETTI: SZ 82 (1965) 1 pp.; M. SARGENTI: SD 20 (1954) 217 pp. G. PROVERA: *Sul problema del rischio contrattuale nel diritto romano*, in: *St. Betti* III, Milano 1962, 693 pp.; J. MIQUEL: SZ 81 (1964) 143 pp.; ALONSO PEREZ: AHDE 31 (1963) 363 pp.; ZIMMERMANN: *Obligations* 282 pp.; J. A. C. THOMAS: *Marginalia on certum pretium*. TR 35 (1967) 82 pp.; ERNST: *Periculum* 217 pp.; PENNITZ: *Periculum* 304 pp. Továbbá a magyar szakirodalomból KISS B.: *A veszély kérdése adásvételnél a római jogban*. Kecskemét 1943, 2; MOLNÁR: *Periculum* 2227. Ezzel szemben a *periculum est venditoris* mellett érvel illetve a veszély átszállását a traditiohoz köti. pl. C. ARNÒ: *La teorica del periculum rei venditae nel diritto romano classico*. *Giurisprudenza Italiana* 49 (1897) IV, 209 pp.; F. HAYMANN: SZ 41 (1920) 44 pp.; F. HAYMANN: SZ 48 (1928) 314 pp.;

⁶⁴ Vö. MOLNÁR: *Periculum* 2238-2239.

⁶⁵ Ezzel szemben PENNITZ: *Gefahrtragung* 278 a dologból magából eredő vagy kívülről jövő károk között differenciál; ugyan maga is felismeri, hogy ez a fogalomrendszer nem fedti le teljesen

a dologból ered, azaz a bor erjedési rendellenesség következtében megromlik, akkor ez a minőség irreverzibilis, lényeges változását idézi elő, ami megbontja a szolgáltatás-ellenszolgáltatás egyensúlyát a szerződésben. Ha a hordó megreped, elfolyik a bor vagy annak egy része, akkor a mennyiségben áll be az egyensúly fenti megbomlása.⁶⁶

Ulpianus első mondata tehát a szerződési típusra jellemző tipikus káreseményeket sorolja fel, amelyek egyik szerződő félnek sem róhatóak fel. Ulpianus itt még *damnum*-ról beszél, ami alatt a *vis maior* következtében beállt kárt érti. A második mondat már a *periculum* szakszót használja a káreseményeknek ugyanerre a körére: ha az eladó szerződésileg átvállalja a veszélyt, akkor ő viseli az ennek következtében beállt kárt. A *periculum* szóval Ulpianus itt szemmel láthatóan ugyanazokat a veszély-csoportokat jelöli, amelyeket az első mondatában példálózva említett. Feltételezhetjük tehát, hogy a jogász általánosít, és mind a minőségi, mind a mennyiségi kárt érti a fogalom alatt. A kijelentés a fent jelzett második szerződési modellre vonatkozik: a felek az adásvétel megkötésekor megegyezésükkel módosíthatják a kockázat telepítését. Az eladó felajánlhatja illetve a vevő kialakíthatja, hogy a *periculum*-ot az eladó viselje.⁶⁷ A veszélyviselés tehát a felek közti alku tárgya; ennek megfelelően lényegesen kihat a vételárra. A *periculum* átvállalása az eladó részéről alapvetően kétféle módon történik: vagy konkrét határidőben állapotnak meg a felek, vagy külön határidő megemlítése nélkül kötik ki a *degustatio*-t.⁶⁸

Ha visszalapozunk Cato árverési formulájához,⁶⁹ ott is két határidőt látunk. Egyrészt három nap az adásvétel megkötése után, tehát *degustatio* rövid határidőn belül a vétel befejezése céljából, amit „kezdeti” *degustatio*-nak neveztük. Majd január 1. a végső határidő a kimérés (*mensura*) lebonyolítására. A *neque aceat, neque muceat, id dabitur* kikötés arra utal, hogy a kimérés alkalmával is

a forrásszöveget, ezért megjegyzi: „die Beispiele verwundern zweifellos”. Tézisével nagyrészt SECKEL/LEVY: *Gefahrtragung* 205 pp. nézetét követi. Hasonlóan foglal állást Ernst, SZ 105 (1988) 550 pp. is. Hivatkozásul azonban elsősorban D. 19, 2, 15, 2 szolgál, azaz a *locatio conductio* témaköréhez tartozik ez a differenciálás.

⁶⁶ KASER: RPR I² 512 hangsúlyozza, hogy a rómaiak a *periculum* szóval sokszor a *custodia*-kötelezettség megsértését is jelölték; vö. MIQUEL: *Periculum* 134 pp.; MAYER-MALY: *Höhere Gewalt* 65; MOLNÁR I.: Die Ausgestaltung des Begriffs der *vis maior* im römischen Recht. *Iura* 23 (1981) 73 pp.

⁶⁷ Így, tehát a rövid határidős *degustatio*-tól elkülönülő funkcióban, garancia értelmében fogja fel a fordulatot R. YARON: Sale of Wine, in: *Studies in the Roman Law of Sale*, Oxford 1959, 76 is: „This 'acceptance of risk' is separate from, and goes beyond, *degustatio*. It is an additional arrangement whereby the seller undertakes to warrant the quality of the wine for some time. Such a warranty would naturally be for a period considerably longer than that usual in *degustatio*”.

⁶⁸ Az időtűzés és a *degustatio* fenti kombinációját számos szerző kifogásolja, vö. E. BETTI: *St. De Francisci* 1 (1956) 177, MOLNÁR: *Periculum* 2239. Kétségtelen, hogy a szöveg fogalmazása nem szerencsés. Talán a komplítárok „rövidítései” okozzák az értelmezési nehézséget, ami a szerződési modell rekonstruálásával nagyrészt kiküszöbölhető.

⁶⁹ Cato agr. 148.

sor kerül a *degustatoria*; ekkor a *degustatio* idejét nem naptárilag határozzák meg a felek, hanem a *mensurához* mint átadás-átvételhez kötik.

Ulpianus a fent idézett szövegben nem tér ki a *mensurara*, pusztán a *degustatoról* beszél.⁷⁰ A tényállási variációk tehát a minőségi *periculumnál* maradnak, annak ellenére, hogy a bevezető mondat a mennyiségi *periculumot* is előrevetíti példáival.⁷¹ Ha „kezdeti” *degustatoról* rendelkeznek a felek, akkor azt többnyire rövid határidőhöz kötik. Ha elfelednék az időtűzést, akkor Ulpianus szerint a közlekedési- és távolsági viszonyok figyelembe vételével megállapítható legrövidebb határidő a mérvadó.⁷² A konkrét időtűzés tehát a vevő érdekét szolgálja.⁷³ Ulpianus általános fogalmazása azonban a *degustatio* másik esetét, a garanciás, hosszú határidőhöz kötött eladói helytállást is magában foglalhatja a *periculumért*, azaz az eladott bor megromlásáért.⁷⁴

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a kompilátorok nyilvánvalóan azért választották ezt a fragmentumot a D. 18, 6 *titulus* élére, mert Ulpianus törekszik a szerződési gyakorlat sokrétű, változatos klauzuláit általánosítani, rendszerezni, tipikus csoportokba sorolni; majd némileg absztrahálni. Az utolsó előtti mondat (*aut igitur – sustinebit*) tanulsága, hogy ez az igyekezet néha a világos fogalmazás rovására megy. Főleg ezt a toldatot érte számtalanszor az *interpolatio* vádja;⁷⁵ az általánosító kijelentés azonban a fragmentum egészének tartalmára nézve elhanyagolható jelentőségű.

Ulpianus végül a mindennapos szerződési gyakorlatban elterjedt szokásra tér ki, el akarja határolni a *signare dolia* gyakorlatát a jogilag releváns aktusoktól. Ha az eladó pincéjében a vevő bizonyos hordókat kiválaszt a teljesítésre, ennek még nincs szükségképpen jogi hatása.⁷⁶ Ha ugyanis *degustatio* vagy *mensura* is szerepel mellékegyezményként, akkor ezek lesznek a jogilag releváns aktusok, amelyek a veszélyviselés átszállását meghatározzák. A hordók szignálása a

⁷⁰ PENNITZ: *Gefahrtragung* 279 ezzel szemben a garancia ígéretet mindkét általa megkülönböztetett *periculum-fajtára* kiterjeszti.

⁷¹ Lenel Palingenesiája szerint a fragmentum folytatása D. 18,6,4,1-2 alatt található, ahol a mennyiségi kockázatot tárgyalja a jogász.

⁷² Összehasonlításul érdemes egy pillantást vetni a Talmud vonatkozó szabályaira. Baba bathra 6, 2 96b alatt úgy foglal állást, hogy hordós bor eladása esetén, ha savanyúnak bizonyul, az az első három napon belül az eladó, utána a vevő kára. Úgy tűnik, hogy a három napos kezdeti *degustatio*-t a vevő visszautasítási jogával diszpozitív szabályként recipiálták.

⁷³ D. 18, 6, 4, 1 is leszögezi, hogy a *degustatio* kikötése a vevő érdekében történik és a pontosan meghatározott határidő a vevőnek kedvez.

⁷⁴ Vö. a párhuzamba állítható szállítási vételeket garanciával a papiruszokban. Megint-kéznekfekvő a Talmudra való utalás is, amely Baba bathra 6,2 alatt az un. „fűszeres bor” megígéréséhez köt egy diszpozitív, öt hónapos garanciás határidőt, vö. ehhez YARON: *Sale of Wine* 76.

⁷⁵ Vö. SECKEL/LEVY: *Gefahrtragung* 207 pp.; KRÜCKMANN: *SZ* 60 (1940) 24; KISS: *A veszély* 2, 129; MOLNÁR: *Periculum* 2239. Ha azonban a szerződési modellek magyarázatából indulunk ki, akkor elfogadható a klasszikus jogász több variációban gondolkodó, kezitáló argumentációja.

⁷⁶ Ezt a gondolatot folytatja D. 18, 6, 1, 2 alatt, Trebatiust és Labeot idézve.

vevőre pusztán közelíti az árut a konkretizáláshoz, de még nem tekinthető ezzel „átadottnak”; a kockázat telepítése nem változik.⁷⁷

Végül még egyszer érdemes hangsúlyozni, hogy Ulpianus nem említi sem a *perfectio* tanát, sem a *degustatio* feltételként való besorolását. A klasszikus római jogász meg van győződve arról, hogy fejtegetései, amelyek az uralkodó szerződési gyakorlatra épülnek (az un. „általános szerződési feltételek” ókori előképe), világosak, precízek és szellemileg elég magas színvonalat képviselnek az absztrakt dogmatikába való beépítés nélkül is. A *degustatio* általa említett hatása a szerződésre (*quasi tunc plenissime veneat*) ésszerűen magyarázható a kezdeti *degustatio* funkciójával: az árverési vétel utáni, rövid határidőn belüli kóstolás valóban a szerződéskötés folyamatának lezárása, mert a vevő – a tipizált *acor* és *mucor* észlelése esetén – visszaléphet, egyoldalúan felbonthatja a vételt.⁷⁸

Pomponius Sabinus-kommentárjában szintén a *degustatio* kikötésével való borvételt kommentálja⁷⁹ (D. 18, 6, 6 Pomp. 9 ad Sab.):

Si vina emerim exceptis acidis et mucidis et mihi expediat acida quoque accipere, Proculus ait, quamvis id emptoris causa exceptum sit, tamen acida et mucida non venisse: nam quae invitus emptor accipere non cogeretur, iniqum esse non permitti venditori vel alii ea vendere.

A jogász⁸⁰ többes számot (*vina*) használ, azaz nagy tételben történő árucserét elemez. Az *acor*, *mucor* mint tipizált szerződés-specifikus hibák az *exceptis acidis et mucidis* fogalmazásban szerepel a szerződésben.⁸¹ A kifejezés erősen emlékeztet Cato *quod neque aceat, neque muceat, id dabitur* kikötésére.⁸² Cato árverési szerződési mintájának elemzésekor arra a következtetésre jutottunk, hogy a minőségi kikötés a szerződés tárgyát képező szolgáltatásra vonatkozik; ennek megfelelően a traditio időpontjára értendő. Mivel a traditio Catonál a *mensuraval* esik egybe, a *neque aceat, neque muceat* kikötés garancia ígéret-

⁷⁷ A *signare dolia* csak akkor lenne jogilag releváns, ha egy másik szerződési modelltől lenne szó, amit alább tárgyalni fogunk (*uno pretio* vagy *aversione* eladás).

⁷⁸ Vö. D. 18, 1, 34, 5; részletesen lent a 9. §-ban.

⁷⁹ A *degustatio*t tárgyalja még Ulpianus D. 18, 6, 4, 2 alatt, de az *aversione* eladás kapcsán, ezért erre itt nem térek ki részletesebben.

⁸⁰ G. BESELER: TR 8 (1928) 295 különösen a <*nam vendere*> mondatot akarja *interpolatio* miatt törölni. Az utóbbi évek irodalmában tartalmilag semmi kivétnevalót nem találnak a fragmentumban, vö. YARON: *Sale of Wine* 74; jóllehet ő is szívesen eszközölné kisebb módosításokat a szövegen.

⁸¹ SECKEL/LEVY: *Gefahrtragung* 110 úgy vélik, hogy itt a felek eleve számolnak az *acor*, *mucor* fennforgásával és kizárják azokat szerződésileg a vételből: „Hier rechnen die Parteien von vornherein damit, daß unter dem (in Fässern) gekauften Wein sich *vina acida et mucida* befinden. Diese sind vom Kauf ausgenommen, überhaupt nicht gekauft; für ein *improbare* des Käufers ist daher kein Platz”. Nem egészen világos, hogy miért lenne ezért a *degustatio* kizárva. Kritikusan ezzel szemben már YARON: *Sale of Wine* 74; a *degustatio* mellett voksol Pennitz, *Periculum* 322 is. Ezzel szemben TALAMANCA: *Vendita* 423 a *venditio ad mensuram* modellje mellett érvel.

⁸² Cato agr. 148.

ként értékelhető, azaz a szerződés-specifikus minőségi veszély ellen védi a vevőt.

Ha valaki a bor vételénél *excipit acida et mucida*, tehát kizárja az *acort* és *mucort*, ez – Catoval egyezően – szintén a szolgáltatásra, annak átadáskori állapotára értendő.⁸³ Nyilvánvaló, hogy a negatív megfogalmazás *degustatio*s kikötést jelent. Az *acor*, *mucor* kizárására szükség van a kóstolási aktus végrehajtására.⁸⁴ Pomponius nem informál arról, hogy kezdeti vagy garanciás *degustatio*ról van-e szó a tényállásban, mert ez az általa vizsgált jogi problémánál nem releváns. A Proculus neve alatt idézett folytatás viszont hangsúlyozza, hogy a vevő azért nem tarthat igényt az *acor*, *mucor* kiadására, mert az eladónak meg kell engedni, hogy a romlásnak indult bort időközben harmadik személynek értékesíthesse.

A Pomponius és Proculus által kommentált tényállás pontosan megfelel a Hermes által vázolt szituációnak:⁸⁵ „Az első hordóból egy iható, a többi savanyú. Annak érdekében, hogy ne veszítsük el ezeket (ne károsodjunk), mondd, hogy el akarod-e adni őket. Ugyanis nem tárolhatók hosszú ideig, ha nem adjuk el őket azonnal”. A romlásnak indult bor időközi elidegenítése a kármentés érdekében aligha képzelhető el a rövid határidős kezdeti *degustatio* előtt.⁸⁶ Biztosra vehető ezért, hogy az *exceptis acidis et mucidis* kikötés a bor kiforrás utáni, december-januári átadására és kóstolására értendő, azaz garanciaígéretről van szó.

Az *exceptis acidis et mucidis* kikötést néhány szerző úgy értelmezi, hogy ebben az esetben *acor* és *mucor* nem lehet a szerződés tárgya: ha savanyú vagy lepedékes bor található az eladott kontingensben, az „el nem adottnak” számít. Ezek a szerzők az adásvétel, azaz a szerződés hiányára vezetnek vissza Pomponius döntését, hogy az eladó a minőségileg hibás bort a vevő figyelmeztetése nélkül is eladhatja harmadik személynek.⁸⁷

Ez az érvelés azonban túlzottan formális. Ha a két klasszikus római jogásznak ez lett volna a véleménye, akkor nem is került volna sor Pomponius *responsumára*, vagy nem a D. 18, 6 *titulusba* került volna a *fragmentum*.

Már a szöveghely elhelyezése arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogászi döntést a veszélyviselés szabályaiból kell levezetni. A szövegkörnyezethez tehát jobban illik a fent javasolt megoldás, amely az eladó garanciaígéretéből

⁸³ Párhuzamos fogalmazást a kellékszavatosság területéről ismerek, D. 21, 1, 14, 9 Ulp. 1 ed aed cur.: *si venditor nominatim exceperit de aliquo morbo et de cetero sanum esse dixerit*; vö. JAKAB É.: *Praedicere und cavere beim Marktkauf. Sachmangel im griechischen und römischen Recht*. München 1977, 176.

⁸⁴ A *degustatio* tehát mindig benne foglaltatik a *mensuraval* való vétel modelljében is, ha garancia ígéletben állapodtak meg a felek. Ezért nem helytálló TALAMANCA: *Vendita* 423 nézete, hogy itt pusztán a *mensura* lenne döntő.

⁸⁵ P.Oxy. XIV 1673.

⁸⁶ Vö. Cato agr. 148, három napon belül kóstolja meg a vevő a bort.

⁸⁷ Így különösen PENNITZ: *Periculum* 322: „jener Warenteil, der von acor und mucor befallen ist, ausdrücklich nicht unter die res vendita fallen soll”.

indul ki *acor*, *mucor* esetére. Amint arra fent már utaltunk, még a szerződési klauzula fogalmazása is ezen interpretáció mellett szól, mert Cato formulájára emlékeztet. Pomponius abból indul ki, hogy a bor *res vendita*, azaz az adásvétel tárgya,⁸⁸ az eladó alapvetően köteles azt a vevő számára megőrizni és esedékes-ségkor szolgáltatni. Esetünkben azonban az eladó azt észleli, hogy a bor romlásnak indul; tisztában van vele, hogy az *acor*, *mucor* nem alkalmas a teljesítésre, mert garanciát vállalt a jó minőségért. A szigorú jog szabályai szerint nem tehet semmit, mert a szerződés köti. Ugyanakkor a méltányosság úgy kívánja, hogy lehetővé tegyék neki a kármentést; ha gyorsan cselekszik, még eladhatja (valószínűleg lényegesen olcsóbban) a bort vagy annak egy részét.

5. *Összefoglalás.* A fent elemzett források tanúsítják, hogy a klasszikus római jogászok a *periculum* tárgyalásánál a jogéletből, a szerződési praxis ismert és sokat használt modelljeiből indulnak ki. Responsumaikban igyekeznek az okirati gyakorlat kipróbált formuláit elméletileg reflektálni, egy absztrahált vagy inkább csak rendszeresen átgondolt szerződésstanba beilleszteni. Gaius többnyire erősen „forrásközelben” marad, de Ulpianus is ragaszkodik az alapul szolgáló jogesethez. A borvétel egyik tipikus mellékegyezménye a *degustatio*, amely a „minőség” kockázata ellen védi az eladót. A szerződés-specifikus kockázati tényezőkből ez a tipizált minőségi hibák, az *acor* és a *mucor* esetére rendezi a veszély kérdését. Ha a vevő olcsón akar vásárolni, lemond az eladó helytállásáról; a veszély tehát azonnal a szerződéskötéssel átszáll a vevőre. A *periculum est emptoris* elve nem jelent itt többet, pusztán az ősi *caveat emptor* elvének alkalmazását a *vis maior* esetére is. Az igényesebb vevő – aki hajlandó magasabb árat fizetni – kiköti a *degustatio* lehetőségét. A *degustatio* maga is több funkcióban léphet fel: kezdeti *degustatio*, rövid határidőn belül, a visszalépés lehetőségével, tipizált hibák (*acor*, *mucor*) észlelése esetén. Vagy hosszabb határidőhöz kötött garancia végén végrehajtott *degustatio*, amely a bor teljes kiforrásáig védi a vevőt az *acor*, *mucor* fellépése ellen.

⁸⁸ PENNITZ: *Periculum* 322 feltevéssel ellentétben.

ÉVA JAKAB

PERICULUM UND DEGUSTATIO

(Risikozuweisung im klassischen römischen Recht)

(Zusammenfassung)

Unter *periculum* versteht man den zufälligen Untergang der Sache. Es geht immer darum, welche Partei den angetretenen Schaden zu tragen habe. Nach herrschender Lehre galt im römischen Kaufrecht die Hauptregel des *periculum emptoris*, die durch die Perfektionslehre präzisiert wurde. Die these zeigt den Schönheitsfehler von zahlreichen Ausnahmen, die bereits Ernst Rabel und Wolfgang Kunkel zu skeptischen Bemerkungen motiviert haben.

Der vorliegende Beitrag untersucht den *periculum*-Begriff in der neueren Literatur. Es gab immer wieder Versuche, die traditionell homogen aufgefasste und auf die klassischen Fälle der höheren Gewalt konzentrierte Definition aufzulockern. Theo Mayer-Maly, Juan Miquel, Geoffrey MacCormack haben für ein breites Bedeutungsfeld aufgetreten. Dieser Spur folgend versucht die Autorin das Risiko beim Weinkauf von der Technologie des Weinbaus und vom wirtschaftlichen Kontext ausgehend vertragsspezifisch zu definieren.

Ulpian gliedert die Risiken in die typischen Gruppen der Qualitäts- und Quantitätsmängel. Der vorliegende Beitrag geht allein auf die erste Gruppe ein. Die Vertragspraxis hat dafür die verbreitete *Abrede der degustatio* entwickelt, die von den klassischen römischen Juristen in mehreren Kommentaren konsequent besprochen wird. Die Autorin stellt nach der Untersuchung der Vertragsmodelle fest, dass die *degustatio* überwiegend auf zwei verschiedenen Momente des geschäftsablaufs vereinbart werden konnte: *a)* anfängliche *degustatio*, die dem Käufer den eventuellen Rücktritt sichert; *b)* Verkosten nach Ablauf einer längeren, zugesicherten Garantiefrist.

Die Studie kommt zum Schluss, dass die Gefahrtragung im klassischen römischen Recht hauptsächlich durch Vertragsformulare geregelt wurde. Die Alltagspraxis, die kaufmännischen Gewohnheiten haben das Rechtsleben geprägt.